

У сучасній українській літературі набереться небагато авторів, твори яких неодноразово перевидаються в Україні та перекладаються різними мовами. До тих небагатьох належить Марія Матіос. Її книга новел „Нація” витримала шість видань – чотири українською мовою (2001, 2002, 2004, 2007) та по одному польською (2004) й російською (2007) мовами.

„Нація” стала етапною для Марії Матіос, оскільки до неї увійшли різні за жанром і обсягом тексти, писані упродовж 1984 – 2006 рр. Сама авторка визначила видання як книжку новел [6:20]. Художню структуру книги становлять три частини: „Апокаліпсис”, до складу якого входять шість новел; чотирнадцять поезій, для яких у якості загальної назви Марія Матіос використовує рядки з поезії Казіса Брадунаса „Убієнних всіх скорботні тіні / Я тримаю, наче чорний стяг”, та „Одкровення”, яке складається з чотирьох прозових творів, що за жанровою структурою підпадають під визначення новели. Як окремий елемент художнього оформлення книги необхідно розглядати вірш „Замість заповіту”.

Беручи до уваги зміст, ідейно-тематичні принципи побудови текстів, образний світ творів, що входять до кожної з трьох частин „Нації”, нам видається можливим визначити кожен з них як цикл [3:492]. Кожен твір, що входить до циклу, може існувати як самостійна художня одиниця, але, якщо його вилучити з циклу, він втратить частину свого естетичного змісту. Самі ж цикли будуються на складних сюжетно-тематичних та асоціативних зв'язках, утворюючи змістову єдність [3:492]. При цьому слід зважати на те, що деякі тексти уже раніше друкувалися або у складі інших книжок, або як самостійні твори. Тобто, така структура „Нації” зумовлена, на нашу думку, складними авторськими пошуками художньої форми, яка б відповідала мистецькій настанові Марії Матіос.

Важливу роль для інтерпретації текстів виконують у книзі назви циклів, адже їх назви – „Апокаліпсис” та „Одкровення” – значною мірою є синонімічними, бо поняття „апокаліпсис” у перекладі з грецької – „одкровення”. А за церковною

традицією поняття „апокаліпсис” визначається як форма роздумів і пророцтв („одкровен” про кінцеву долю світу [1:59]. Головна тема біблійної апокаліптики – не таємниці сучасності, а таємниці майбутнього світу, коли Бог змінить саму природу речей і дасть добру цілковиту перемогу над злом. На межі „цього віку” і „віку майбутнього” очікується остання битва між „синами темряви”, яким належить „цей вік” та „синами світла”, яким належить „вік майбутній”. Людині пропонується вибирати між сучасним і майбутнім. У християнстві мотиви апокаліптики найбільш виразно виявилися у новозавітному Апокаліпсисі, що доволі часто визначає як „Одкровення святого Івана Богослова” [1:60].

Сама ж Марія Матіос, характеризуючи власну творчість в інтерв’ю „Україні молодій”, говорила: „... Я добре знаю, що хочу сказати кожною книжкою. Я завжди кажу, що „Життя коротке”, „Нація”, „Даруся” – це книжки-батоги. Вони написані лівою рукою, бо я від природи шульга, тобто найправдивішою мною, найглибиннішою. Такі книжки, як „Даруся” чи „Нація”, або „Життя коротке”, не є робленими, вони пишуться у напівсвідомому стані. Тебе нема, ти між землею й небом, і ти не думаєш про те, як це сприйматимуть, що про це скажуть, що напишуть і чи взагалі будуть писати; воно тебе несе, як повінь, як несе людину вода, і вона або врятується, або ні, вона вже собі не підвладна, вона підвладна стихії. Такі книжки не вигадуються. Воно саме приходить” [5:3].

Отже, за авторкою, „Нація” – це текст-подразник, за допомогою якого Марія Матіос розвінчує Україну декоративну [5:3]. Мотив смерті і, відповідно, зображення елементів поховального обряду доволі широко представлені в книзі новел „Нація”, засвідчуючи результат авторських пошуків сенсу життя.

Зокрема, у новелі „Вставайте, мамко” Марія Матіос показує гуцульську родину, в якій мати, намагаючись порятувати близьких від виселення до Сибіру, лягає в домовину і вдає з себе мертву. Але якщо емгебістів і вдалося обдурити, то смерть таких жартів не прощає – лежачи в труні, мати справді померла [4:68-80].

Частіше звертається М. Матіос до мотиву смерті у поетичному циклі книжки, де в переважній більшості поезій відтворені елементи поховального обряду, виконуючи важливу естетичну функцію, надаючи тексту апокаліптичного

характеру. Зокрема, мотив смерті виявляється в „Баладі про власні поминки” [4:176], „Баладі про коня” [4:178], віршах „Могили лісови велетів” [4:180], „...бо день якийсь такий” [4:186], „Сіда-ріда” [4:188] та „Буковинські пейзажі 1947 року з уст Баби Загулихи” [4:173].

Саме тому, на нашу думку, новела „Не плаче за мною ніколи...” цілком свідомо авторкою уміщена наприкінці збірки. Бо якщо уся книга, виходячи з інтерпритації назв циклів, відображає життя як суцільну битву між „синами темряви” та „синами світла”, коли людині кожен день треба робити вибір, – то твір „Не плаче за мною ніколи...”, уміщений наприкінці „Нації”, має виконувати роль новозавітного Апокаліпсису, коли кожен оцінюється за прожите життя.

Власне, назва новели – „Не плаче за мною ніколи...” – репрезентує традиційне народне сприйняття смерті як важливий етап буття. Адже за народними віруваннями, надмірний сум за померлим, надмірне й безутішне оплакування є неприємним для душі померлого і часто викликає з його боку мстиві дії щодо тих, хто не дає його душі спокою [2:108]. За іншим віруванням, якщо дуже сумувати, то мрець перетвориться на упиря і буде прилітати вночі шкодити тому, хто плаче, не даючи йому спокою [8:59]. Головна героїня новели, баба Юстина, пояснюючи своє прохання не плакати за нею, говорить, що вона не така молодюська, щоб за нею тугу на цілий світ наводити [4:235]. Крім того, прохання героїні неодноразово повторюється з різними аргументами упродовж усього тексту новели: „...Не ридайте так, якби учора мене поховали. То є недобре; ... і ніколи не плаче за мною, бо мені на тім світі буде тяжко; ... як буду знати, що ви плачете без мене, не буде мені добре на тому світі; не тужіть довго. Туга людину старить. Та й від людей нефайно” [4:249]. Прохання зважати на людську думку, людський закон, на наш погляд, є спробою Марії Матіос поєднати сучасність і минуле на основі традиційних цінностей, що перевірені часом. Новела побудована у формі діалогу між бабою Юстиною та однією з її невісток. Даючи передсмертні розпорядження головна героїня ілюструє власні настанови прикладами із власного життя та життя односельців.

Мірилом життя у новелі „Не плачте за мною ніколи...” виступає смерть, яка не є для авторки чимось незвичайним. Вустами головної героїні авторка говорить: „...то не показ і не весілля..., смерть – не гонор. То лише друге життя” [4:244]. Перед смертю усі рівні. „Всі однаково беруть. Бідний не візьме, бо не має що, а багатий не візьме, бо не має куди”, – говорить головна героїня [4:238]. І перейти у інше життя треба відповідно – без гонору, але й не так, щоб на збитки” [4:238].

Саме тому героїня робить останні розпорядження щодо проведення поховального обряду над нею, намагаючись при цьому убезпечити рідню, або ж, як тексти, „фамілію” від негараздів, адже мертві сорому не мають, вона звідти не повернеться й перечитися з ріднею не буде [4:250], але при цьому Юстина вказує на необхідність дотримання даних нею розпоряджень, бо „... то є такий закон людський і не треба його переступати” [4:249]. Тому, зважаючи на „закон людський”, баба Юстина і намагається обґрунтувати необхідність виконання її настанов: „Молодіж теперішня думає, що то є пуста бабинська бесіда – ці знаки. А то люди старі не дурні були, все звідкись знали й казали знати” [4:240]. При цьому ставлення головної героїні до молоді аж ніяк не є категоричним. Авторка вкладає в уста баби Юстини слова, що підкреслюють мудрість і досвід людини, яка добре засвоїла науку життя: „Але воно як старієш, то забуваєш, що було, коли ти сам молодий був. Але й ми колись не все слухали, що старі люди казали. ...Непослухенство буде стільки, скільки світ буде. А старі будуть нарікати на молодіж. То так ведеться, відколи світ та сонце” [4:241].

Авторський підхід до смерті цілком відповідає традиційним уявленням українців про легку та важку смерть як мірило земного життя. Марія Матіос через розповідь баби Юстини оприявнює мотив смерті, співвідносячи його зі світом своїх думок і почуттів, витворює за його допомогою типологію життя і типологію смерті. Смерть виступає заслуженою винагородою за життя. Легка смерть – це смерть безболісна, часто людина навіть знає день і годину своєї смерті. „Наш тато – говорить головна героїня – заслужив такого знання – дня й години смерті. Бо тато говорив всі говіння, в свято не робив, не лихословив, ворогів не нажив. Маму не бив. Дітей на стороні не мав, любасок також. Людей не шахрував. Сповідався два

рази на рік, бідного не обідив, з каліки не засміявся. Молитовні книжки все неділями читав і нас учив [4:230].

Легкою смертю, за Марією Матіос, є смерть під час сну: „Філіпчачка лягла спати – й не прокинулася. Мала слабке серце, й ні дня не лежала. Та за таку смертечку в чергу треба ставати” [4:233].

Натомість важка смерть сповнена мук і страждань. Такою смертю помирають великі грішники. У новелі важка смерть ілюструється кількома прикладами. Так, головиха сільради „... брала воду з криниці, перекинула через зруб – та й так, як би жінки на світі не було ... ” [4:220]. Прикметно, що головиха померла саме в переддень свята, у суботу перед зеленою неділею, коли працювати – робити труну – великий гріх [4:221]. Тобто, померти у передсвятковий чи святковий день – це примножити власні гріх. При цьому відзначається, що „головиха... і без того була грішна перед Богом, ...мусила людей від церкви відмовляти, та й дітей не дозволяла хрестити, а на Великдень записувала всіх, хто йшов із кошиком [4:221]. Як наслідок, „поклали головиху в труну та й без панотця поховали” [4:227].

Важку смерть заслужив і дід Сава, одноліток чоловіка головної героїні. Усе своє життя він був „охотник до жінок” й „охотник до звірини також був такий, що не дай Боже!” [4:227]. Саме тому його поховали наступного ранку після смерті, а не чекали трьох днів, як того вимагає звичай, бо з мертвого тіла сочилася сукровиця, „навіть із гробу сукровиця точилася. То убита звірина ще довго кров’ю з Сави виходила... ” [4:228].

На нашу думку, у новелі „Не плачте за мною ніколи...” авторка залишає за читачем право вибору, шукаючи разом із читачем своєрідний рятувальний пояс, адже, на думку Марії Матіос, не буває однозначних героїв [5:4], проте кожна людина несе відповідальність перед собою, перед своєю совістю. У книзі „Нація” таким законодавцем і суддею виступає смерть. Отже, у результаті розвитку мотиву смерті новела „Не плачте за мною ніколи...” набуває естетичної завершеності, що виражається у стійкості та індивідуальності смислового наповнення. Мотив смерті яскравіше, аніж інші компоненти художньої форми,

співвідноситься зі світом авторських роздумів та почуттів, виявляючи оціночні характеристики буття.

Література

Аверинцев С.С. София – Логос. Словарь / С.С. Аверинцев ; [сост., послесл. К. Сигов]. – К. : Дух і літера, 2001. – 461 с.; **2.** *Беньковський І.* Из области народных верований о выходах с того света / Беньковський І. // Киевская Старина. – 1902. – Т. 78. – С. 108-110.; **3.** Литературный энциклопедический словарь / [под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева]. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 752 с.; **4.** *Матіос М.* Нація / Марія Матіос. – Львів: Піраміда, 2004. – 270 с.; **5.** *Матіос М.* Україна від лукавого / Марія Матіос // Україна молода. – № 150 – С. 3-4.; **6.** *Матіос М.* „Не знаю жодного читача, який би оскаржував правду часу в моїй „Нації” / Марія Матіос // Дзеркало тижня. – 2008. – № 9. – С. 20.; **7.** *Матіос М.* „Я не хочу, щоб мене читали в метро...” / Марія Матіос // День. – 2001. – №53. – С. 1-2.; **8.** *Сумцов М.* Культурные переживания / Сумцов М. // Киевская Старина. – 1890. – Т. 31. – С. 59-60.

В.В. Кисіль

Мотив смерті у новелі „Не плачте за мною ніколи...” М. Матіос

Анотація

Стаття присвячена дослідженню мотиву смерті у новелі М. Матіос „Не плачте за мною ніколи...”. Беручи до уваги ідейно-сміслову структуру новел, автор інтерпретує назви циклів, що складають основу „Нації”. За спостереженням автора статті, одним з ключових мотивів книги є мотив смерті, особливо це виявляється у новелі „Не плачте за мною ніколи...”. Розробка мотиву смерті в останньому тексті книги дозволяє М. Матіос досягти естетичної завершеності усієї „Нації”. При цьому авторці вдається створити типологію важкої та легкої смерті, узявши за тло традиційний похоронний обряд.

В.В. Кисіль

Мотив смерти у новелле „Не плачте за мной никогда...” М. Матиос

Аннотация

В статье анализируется роль мотива смерти в новелле М. Матиос „Не плачте за мной никогда...”. Автор статьи на основании анализа идейно-смысловой структуры книги новелл „Нация” определил ее составляющие как циклы. Кроме того, предпринята попытка интерпретировать названия циклов. Одним из ключевых мотивов в новелле является мотив смерти, который тесно связан с эстетическими исканиями М. Матиос. В результате развития мотива смерти в новелле „Не плачте за мной никогда...”, произведение обретает свою эстетическую завершенность, которая выражается в устойчивости и индивидуальности смыслового наполнения.

V.V. Kysil

The motive of death in the short story „Don't cry for me ever...” by Matios M.

Summary

In this article the role of the motive of death is analyzed in the short story by M. Matios „Don't cry for me ever...”. The author of the article analyzes the structure of the book „The nation” and interprets the names of cycles. One of the key motives in the short story is the motive of death which is closely connected with aesthetic studies of M. Matios. As a result of the development of the motive of death in the short story "Don't cry for me ever..." the story acquires aesthetic completeness which is expressed by stability and individuality of semantic filling.

Ключові слова: цикл, мотив смерті, новела, тип.

Ключевые слова: цикл, мотив смерти, новелла, тип.

Key words: cycle, motive of death, short story, type.